

The Abraham Arbesfeld Kollel Yom Rishon

Sunday Morning Learning Program for Men

WWW.KOLLELYOMRISHON.ORG

When the Guns Went Silent: The Mitzvah of Tochacha

Rabbi Reuven Brand
ד' טבת תשע"ה • December 28, 2014

1 ספר המצוות לרמב"ם מצות עשה רה

והמצוה הר"ה היא שצונו להוכיח החוטא או מי שירצה לחטוא ולמנוע אותו ממנו במאמר ותוכחה. ואין ראוי לנו שיאמר אחד ממנו אני לא אחטא ואם יחטא זולתי מה לי, דינו עם אלהיו. זה הפך התורה. אבל אנחנו מצווים שלא נמרה ולא נעזוב זולתנו מאומתנו שימרה ואם השתדל להמרות חייבים אנו להוכיחו ולהשיבו ואעפ"י שלא יצא עליו עדות יחייב עליו דין. והוא אמרו יתעלה (קדושים יט) הוכח תוכיח את עמיתך. ונכנס בציווי הזה שנאשים קצתנו לקצתנו כשיחטא איש ממנו לאיש ולא נטור לו ונחשוב לו עון אבל נצטוונו להוכיחו במאמר עד שלא ישאר דבר בנפש. ולשון ספרא מנין אם הוכחתו אפילו ארבעה וחמשה פעמים חזור והוכיח תלמוד לומר הוכח תוכיח יכול אפילו את מוכיחו ופניו משתנות תלמוד לומר ולא תשא עליו חטא [על"ת שג]. וכבר בארו החכמים (עב"מ לא א) שחיוב מצוה זו על כל אדם ואפילו הפחות לנכבד הוא חייב להוכיחו. ואפילו קלל אותו ובזהו לא יסור מלהוכיחו עד שיכהו כמו שבארו מקבלי התורה ואמרו (ערכין יו א) עד הכאה. ויש למצוה זו תנאים ומשפטים התבארו במקומות מפוזרים מן התלמוד (שם ושם וסנה' קא ב):

2 תלמוד בבלי מסכת ערכין דף טז עמוד ב

מנין לרואה בחבירו דבר מגונה שחייב להוכיחו? שנאמר: (ויקרא י"ט) הוכח תוכיח, הוכיחו ולא קבל מנין שיחזור ויוכיחנו? תלמוד לומר: תוכיח, מכל מקום; יכול אפי' משתנים פניו? ת"ל: לא תשא עליו חטא. תניא, א"ר טרפון: (תמיהני) (מסורת הש"ס: [תמה]) אני אם יש בדור הזה שמקבל תוכחה, אם אמר לו טול קיסם מבין עיניך, אמר לו טול קורה מבין עיניך. אמר רבי אלעזר בן עזריה: תמיהני אם יש בדור הזה שיודע להוכיח. ... עד היכן תוכחה? רב אמר: עד הכאה, ושמואל אמר: עד קללה, ורבי יוחנן אמר: עד נזיפה.

רש"ש

שיודע להוכיח - דרך כבוד שלא יהו פניו משתנין.

3 תלמוד בבלי מסכת שבת דף נה עמוד ב

אל בני כי לא טובה השמעה! - אמר רב נחמן בר יצחק: בני כתיב. והכתיב מעברים! - אמר רב הונא בריה דרב יהושע: מעברים כתיב. והכתיב בני בליעל! מתוך שהיה לו לפנחס למחות לחפני ולא מיחה - מעלה עליו הכתוב כאילו חטא.

4 תלמוד בבלי מסכת שבועות דף לט עמוד א

וכשלו איש באחיו - איש בעון אחיו, מלמד שכל ישראל ערבים זה בזה!

5 ספר החינוך מצוה רלט

משרשי המצוה, לפי שיש בזה שלום וטובה בין אנשים, כי כשיחטא איש לאיש ויוכיחנו במסתרים, יתנצל לפניו ויקבל התנצלותו וישלם עמו, ואם לא יוכיחנו ישטמנו בלבו ויזיק אליו לפי שעה או לזמן מן הזמנים, כמו שנאמר ברשעים [שמואל ב' י"ג, כ"ב] ולא דבר אבשלום עם אמנון וגו'. וכל דרכי התורה דרכי נועם ונתיבותיה שלום.

מדיני המצוה, מה שאמרו זכרונם לברכה [ערכין ט"ז ע"ב] שחיוב מצוה זו עד הכאה, כלומר שחייב המוכיח להרבות תוכחותיו אל החוטא עד כדי שיהיה קרוב החוטא להכות את המוכיח, ומכל מקום אמרו זכרונם לברכה [שם] גם כן שאם יראה המוכיח שאין בדבריו תוכחותיו שום תועלת נמצא, מתוך גודל רשע החוטא, או שהוא איש אלם ורשע ביותר ומתירא ממנו שלא יעמוד עליו ויהרגנו, שאינו חייב במצוה זו באיש כזה. וזהו אומרים זכרונם לברכה [יבמות ס"ה ע"ב] כשם שמצוה לומר דבר הנשמע כך מצוה לשתוק במקום שאין הדבר נשמע, לפי שיהיה בענין קלון למוכיח ולא תועלת לאשר הוכח.

ומכל מקום יש להתיישב לכל בעל נפש ולהשגיח הרבה בענינים אלה, ולחשוב ולראות אם יהיה תועלת בדבריו אל החוטא שיוכיחנו, ויבטח בשם כי הוא יעזרנו בהלחמו עם שונאיו, ואל ירך לבבו ולא יירא. כי יי שומר את כל אוהביו וכל הרשעים ישמיד, ואם ישוב החוטא מחטאו יהיה לו בזה שכר גדול. ומי שבידו להשיבו ולמחות בו ולא מיחה, הוא נתפש על חטאו, וזה דבר ברור מדברי רבותינו גם מן הכתוב.

ועוד אמרו זכרונם לברכה [ב"מ ל"א ע"א] שאפילו הקטן חייב להוכיח הגדול, אם יראה הגדול הולך בדרך לא טוב. ויתר פרטי מצוה זו נתבארו במקומות מפורזים בתלמוד. ונוהגת מצוה זו בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות. ועובר עליה ולא הוכיח בענין שאמרנו, ביטל עשה, ועוד שהוא מכת הרשעים שעושים כן.

6) רש"י בראשית פרק כא פסוק כה

(כה) והוכח - נתוכח עמו על כך :

7) רש"י בראשית פרק כד פסוק יד

(יד) אותה הכחת - ראויה היא לו שתהא גומלת חסדים וכדאי ליכנס בביתו של אברהם. ולשון הוכחת ביררת, אפרוביש"ט בלע"ז [להראות בבירור] :

8) ויקרא פרק יט פסוק יז

לא תשנא את אחיך בלבבך הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא :

9) רמב"ן שם

והנכון בעיני, כי "הוכח תוכיח", כמו והוכיח אברהם את אבימלך (בראשית כא כה). ויאמר הכתוב, אל תשנא את אחיך בלבבך בעשותו לך שלא כרצונך, אבל תוכיחנו מדוע ככה עשית עמדי, ולא תשא עליו חטא לכסות שנאתו בלבך ולא תגיד לו, כי בהוכיחך אותו יתנצל לך, או ישוב ויתודה על חטאו ותכפר לו. ואחרי כן יזהיר שלא תנקום ממנו ולא תטור בלבבך מה שעשה לך, כי יתכן שלא ישנא אותו אבל יזכור החטא בלבו, ולפיכך יזהירו שימחה פשע אחיו וחטאתו מלבו.

10) תלמוד בבלי מסכת שבת דף נה עמוד א

אמר ליה רבי זירא לרבי סימון: לוכחינהו מר להני דבי ריש גלותא. אמר ליה: לא מקבלי מינאי. אמר ליה: אף על גב דלא מקבלי - לוכחינהו מר.

11) תוספות מסכת שבת דף נה עמוד א

ואע"ג דלא מקבלי לוכחינהו מר - היינו היכא דספק אי מקבלי כדאמר בסמוך לפנייהם מי גלוי אבל היכא דודאי לא מקבלי הנח להם מוטב שיהו שוגגין ואל יהיו מזידין כדאמרינן בהמביא כדי יין (ביצה דף ל. ושם) ובפרק שואל (לקמן דף קמח): גבי תוספת יוה"כ.

12) תלמוד בבלי מסכת יבמות דף סה עמוד ב

ואמר רבי אילעא משום ר' אלעזר בר' שמעון: כשם שמצוה על אדם לומר דבר הנשמע, כך מצוה על אדם שלא לומר דבר שאינו נשמע. רבי אבא אומר: חובה, שנאמר: (משלי ט') אל תוכח לץ פן ישנאך הוכח לחכם ויאהבך.

13) תלמוד בבלי מסכת ביצה דף ל עמוד א

והא הני נשי, דקא מליין חצבייהו מיא ביומא טבא, ולא קא משניין, ולא אמרינן להו ולא מידי? - אמר ליה: משום דלא אפשר; היכא ליעבד? דמליא בחצבא רבה תמלי בחצבא זוטא - קא מפשא בהלוא; דמליא בחצבא זוטא תמלי בחצבא רבה - קא מפשי במשוי, תכסייה בנכתמא - זמנין דנפיל ואתי לאתויי, תקטריה - זמנין דמפסיק ואתי למקטריה, תפרוס סודרא עלויה - זמנין דמטמיש במיא, ואתי לידי סחיטה. הלכך לא אפשר.

אמר ליה רבא בר רב חנין לאביי: תנן, אין מטפחין ואין מספקין ואין מרקדין, והאידינא דקא חזינן דעבדן הכי, ולא אמרינן להו ולא מידי? - אמר ליה: ולטעמך, הא דאמר (רבא) (מסורת הש"ס: רבה) לא ליתיב איניש אפומא דלחיא דלמא מגנדר ליה חפץ ואתי לאתויי (ארבע אמות ברשות הרבים), והא הני נשי דשקלן

חצבייהו ואזלן ויתבן אפומא דמבואה, ולא אמרינן להו ולא מידי? אלא, הנח להם לישראל, מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין. הכא נמי - הנח להם לישראל, מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין. והני מילי - בדרכנן, אבל בדאורייתא - לא. ולא היא, לא שנא בדאורייתא ולא שנא בדרכנן לא אמרינן להו ולא מידי, דהא תוספת יום הכפורים דאורייתא הוא, ואכלי ושתו עד שחשכה ולא אמרינן להו ולא מידי.

14) חידושי הריטב"א מסכת יבמות דף סה עמוד ב

כך מצוה לא לומר דבר שאינו נשמע. פי' לרבים אבל לחבירו עד הכאה.

15) נימוקי יוסף מסכת יבמות דף כא עמוד ב

דבר הנשמע. למי שמקבל מצוה דכתיב הוכח תוכיח אפי' מאה פעמים אבל למי שאינו מקבל מצוה וחובה שלא להוכיחו והקשו ז"ל מהא דאמרינן במסכת ערכין (דף טז ב) שחייב להוכיח עד שיכנו או יקללנו. התם ביחיד אבל לרבים לא והא דאמרינן במסכת שבת (דף נה א) לוכחינהו מר להני דבי ריש גלותא ואמר לא מקבלי מינאי ואמרינן אפילו הכי לוכחינהו מר התם הוא שלא הוכיחם כלל אלא שהיה מכיר בהם שלא ישמעו ומשום דאולי ישמעו או משום שלא יהיה להם פתחון פה היה חייב להוכיח לפחות פעם אחת:

16) הגהות מיימוניות הלכות דעות פרק ו הלכה ז

[ג] בפרק במה בהמה ופרק שבועת הדיינין ואפילו אם ספק בידו אם יקבלו דבריו צריך להוכיחו כדמשמע התם בבמה בהמה. אמנם אם ודאי לו שלא יקבלו אז נראה דפטור כדאמרינן התם שאמרה מדת הדין לפני הקב"ה אם לפניך גלוי לפניהם מי גלוי משמע שאם היה גלוי להם לא היו נענשים. וכן משמע בתוספתא בפרק חזקת הבתים, וכן כתב ספר המצות וכתב וטוב לו לשתוק דהנח להן לישראל שיהיו שוגגין וכו'. ורא"מ כתב דמענש פטור אבל מעשה דהוכח תוכיח לא איפטר. אבל ה"ר משה מקוצי כתב בההיא דהבא על יבמתו כשם שחייב לומר דבר הנשמע כך חייב שלא לומר דבר שאינו נשמע שנאמר אל תוכח לך פן ישנאך, ע"כ:

17) מגן אברהם על שולחן ערוך אורח חיים סימן תרח סעיף ב

ג ואם יודע - ודוקא כשברור לו ודוקא כשהחוטא שוגג אבל אם החוטא מזיד נהי דמי שאינו מוכיחו אינו נענש כמותו מ"מ עובר על מ"ע דהוכיח תוכיח וחייב להוכיחו עד שינזוף בו החוטא, מכאן ואילך אסור להוכיחו שנא' אל תוכח לך, ובעבירה שבסתר יוכיחנו בסתר ובעבירה שבגלוי יוכיחנו מיד שלא יתחלל ש"ש (סמ"ק סימן קי"ב פסק כמ"ד עד נזיפה ובס"ח סימן תי"ג כתב דוקא איש את אחיו שלבו גס בו אבל אם היה איש אחר שאם יוכיחנו ישנאנו וינקום ממנו אין להוכיחו ע"כ): לעולם ידור במקו' רבו כשמקבל תוכחתו ואם לאו אל ידור מוטב שיהיו שוגגים (ברכות דף ח')

18) רא"ש מסכת ביצה פרק ד סימן ב

כתב בעל העיטור דוקא במידי דאתי מדרשא כגון תוספת עינוי דיום הכפורים אבל במידי דכתיבא באורייתא בהדיא מחינן בהו וענשינן להו עד דפרשי:

19) שולחן ערוך אורח חיים סימן תרח סעיף ב

נשים שאוכלות ושותות * עד שחשכה, והן אינן יודעות שמצוה להוסיף מחול על הקדש, (ג) א אין ממחין בידן כדי שלא תבואו לעשות בזדון. הגה: (ד) וה"ה בכל דבר איסור (ה) אמרינן: מוטב שיהיו שוגגין ולא יהיו מזידין; * ודוקא (ו) שאינו מפורש בתורה, אע"פ שהוא דאורייתא; * אבל אם ב מפורש בתורה, * (ז) מוחין בידן (ר"ן דביצה ורא"ש בשם העיטור). (ח) ג <ב> ואם יודע שאין דבריו נשמעין, לא יאמר ברבים להוכיחן, (ט) רק פעם אחת, אבל לא ירבה בתוכחות מאחר שיוודע שלא ישמעו אליו; אבל ביחיד * (י) חייב להוכיחו * עד שיכנו או (יא) יקללנו. (ר"ן ס"פ הבע"י).

20) רמב"ם הלכות דעות פרק ו הלכה ז

הרואה חבירו שחטא או שהלך בדרך לא טובה * מצוה להחזירו למוטב ג ולהודיעו שהוא חוטא על עצמו במעשיו הרעים שנאמר הוכח תוכיח את עמיתך, המוכיח את חבירו בין בדברים שבינו לבינו, בין בדברים שבינו לבין המקום, צריך להוכיחו בינו לבין עצמו, וידבר לו בנחת ובלשון רכה ויודיעו שאינו אומר לו אלא

לטובתו להביאו לחיי העולם הבא, אם קיבל ממנו מוטב ואם לאו יוכיחנו פעם שניה ד ושלישית, וכן תמיד חייב אדם להוכיחו עד שיכהו ה החוטא ויאמר לו איני שומע, וכל שאפשר בידו למחות ואינו מוחה הוא נתפש בעון אלו כיון שאפשר לו למחות בהם.

21) בח"א אה"ע נשים סימן קי"ח

בח"א אה"ע נשים סימן קי"ח כתבנו לדעת הגאונים דאין מומר זוקק ליבום כל אותו שדינו כמין לענין שחיטה אינו זוקק ליבום, וכתבנו שם דמומר נד"א להכעיס או כופר בתורה שבע"פ בכלל זה, אבל דמה שנתבאר לעיל אין מומר להכעיס נד"א בכלל זה רק ברודף אחר האיסור לדעת הרא"ה, וכן כופר בתורה שבע"פ דוקא בכופר גם בעיקר עול המצות, ועוד יש בזה תנאי שלא יהי' אנוס וכמש"כ הר"מ פ"ג מהלכות ממרים ה"ג דבניהם ותלמידיהם חשיבי כאנוסים וכתיונוק שנשבה, ותינוק שנשבה מביא קרבן כדאמר ר"פ כלל גדול, ומצווין אנו להחיותו ואף לחלל עליו השבת בשביל הצלתו, ובהגה"מ פ"ו מהלכות דעות כתב דאין רשאין לשנאתו אלא אחר שאינו מקבל תוכחה, ובסוף ספר אהבת חסד כתב בשם הגר"י מולין דמצוה לאהוב את הרשעים מה"ט והביא כן מתשובת מהר"מ לובלין כי אצלנו הוא קדם תוכחה שאין אנו יודעין להוכיח, ודיינינן להו כאנוסין ולכן אי אפשר לנו לדון בזה לפטור מן היבום, וכן לענין שאר הלכות

22) שו"ת יביע אומר חלק ח - יורה דעה סימן כא

ובספר אהבת חסד כתב בשם הגאון רבי יעקב מולין, שמצוה לאהוב את הרשעים בזמנינו, מפני שהם קודם תוכחה, וכמו שכתב בהגהות מיימוני (פרק ו' מהלכות דעות), והביא גם כן תשובת מהר"ם מלובלין שאצלינו הכל קודם תוכחה, מפני שאין אנו יודעים להוכיח, ודיינינן להו כאנוסים. עכת"ד.